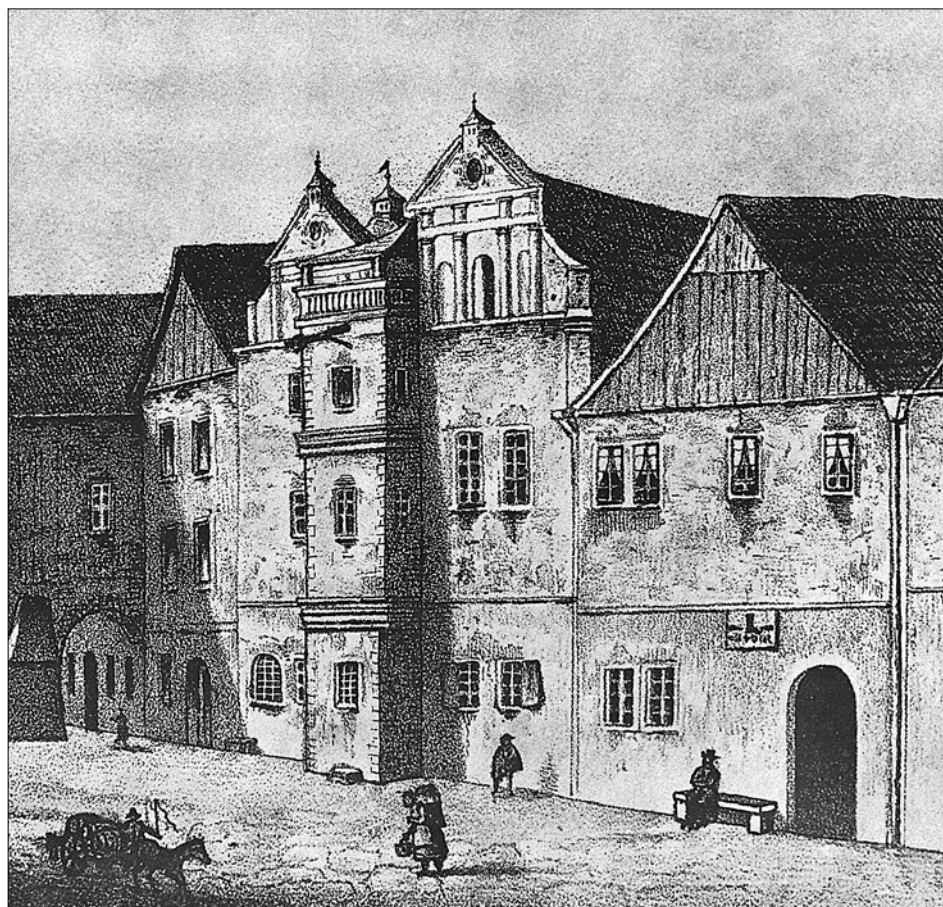

DŮM ČP. 57, ZVANÝ DALIBORKA, V LOUNECH

JIŘÍ ŠKABRADA - MARTIN EBEL

Objekt, který bezpochyby patří k nejpozoruhodnějším dochovaným městským domům v Čechách, je až do současnosti jen velmi málo známý – třeba o jeho obrovské roubené obytné místnosti ví dodnes jen omezený počet odborníků, přestože novodobé využití domu pro Státní okresní archiv vlastně zařadilo tuto památku mezi přístupné stavby, a zabezpečovalo jí tak i setrvalý kontakt s historií (pro objekt například dodnes neexistuje profesionální zaměřovací dokumentace). Kromě datování pozdně renesanční přestavby, resp. štítů na průčelí do náměstí Evou Šamánkovou v roce 1961 se stavebními dějinami domu zabýval pouze Dobroslav Líbal v roce 1962 v souvislosti s celkovým stavebně historickým průzkumem historického jádra města.¹⁾ Následující výběr informací čerpá ze stavebně historického průzkumu, který v domě probíhal v roce 1996 v souvislosti se stavebními opravami a týká se výběru nejzajímavějších momentů z jeho starších stavebních dějin.²⁾

Obr. 1: Louny, průčelí domu čp. 57 v kontextu sousedních domů čp. 53 – 58 v polovině 19. století na kresbě V. Morstadta (reprodukce z: B. Lůžek – J. Beran, Louny očima věků, Louny 1970).

Základní charakteristika objektu

Dům je situován v řadě nejkvalitnějších parcel historického jádra města – na východním konci severní, tedy nejlépe osluněné strany náměstí, v jeho severovýchodním koutu, v blízkosti někdejší radnice (ta uzavírala východní stranu náměstí na jejím bližším severním konci). Parcela domu je široká více než 15 m a její delší hloubkový rozměr dosahuje – tak jako u ostatních domů v této frontě – až k někdejší hradbě na srázném terasovém zlomu nad břehem Ohře.

Vlastní dům při náměstí má zhruba čtvercový půdorys a je (alespoň zvenčí) zcela zděný, zastřešený dvojicí sedlových střech s hřebeny kolmými k náměstí. Nad průčelím domu dominuje dvojice pozdně renesančních štítů, zatímco složitější starší vývoj domu navenek signalizují pouze nepravidelnosti v rozvrhu otvorů po obou stranách výrazného arkýřového rizalitu: levá západní část je (nad zemí) třípodlažní, zatímco vpravo prozrazují dvě velká okna nad přízemím jeden velký a vysoký obytný prostor.

Široká parcela

Na objektu nemůžeme spolehlivě určit starší stavební etapu než pozdně gotickou. Za hypoteticky starší, tedy vrcholně gotické, můžeme snad pokládat obvodové zdvo komy ve východní části domu v suterénu a zřejmě i v přízemí, které je v některých svých úsecích mimořádně silné: to mohlo být způsobeno tím, že už při pozdně gotické přestavbě se zdvo ponechalo a zesílilo přízdívkami. Nic konkrétního nemůžeme říci ani o půdorysném archetypu gotického domu – snad pouze dojem, že proporce jeho dochovaného staršího jádra ve východní části parcely by svědčily spí-

1) D. Líbal, Louny – stavebně historický průzkum historického jádra, SÚRPMO Praha 1962. Popisu a hodnocení domu čp. 57 je v tomto elaborátu věnováno pět strojopisných stran textu (tedy nejvíce z jednotlivých domů města). Vzhledem k míře podrobnosti průzkumu se tento text u žádných částí domu bližším srovnávacím rozbohem nezabýval.

2) Iniciátorem průzkumu byl Dr. Bohumír Roedl, ředitel okresního archivu, umístěného v objektu. Věcná i odborná spolupráce a pomoc ze strany uživatele stavby byla příkladně dobrá včetně tvůrčího přispění při průzkumu – vyhledání a zapůjčení méně dostupných historických ikonografických dokladů a dokonce operativní dokumentace odkrytých nálezových situací v okamžicích časové tísně. Zpracovatelem průzkumu byl Jiří Škabrada, rešeršer písemných pramenů, z níž je v tomto příspěvku použita jen část, provedl Martin Ebel.

Obr. 2: Louny, jižní průčelí domu čp. 57 v pohledu z náměstí na historické fotografii z přelomu 19. a 20. století (SOKA Louny). Vlevo třípodlažní západní část průčelí se vstupem, vpravo od arkýře v patře dvě velká okna do prostoru roubené světnice.

še tzv. síňového typu domu, protože pro typ průjezdový je dům v hloubkovém rozměru příliš krátký.

Situace v suterénech ukazuje na starší, podle portálů ale až pozdně gotický původ sklepů pod východní polovinou parcely. Prostory jsou tu řazeny do obvyklého trojdílného hloubkového schématu s úzkým středním vstupním dílem, na který logicky navazuje situace i orientace portálů do předního i zadního sklepa včetně odkládacích nik (z nichž dvě byly až do průzkumu skryté, zazděné). Oba sklepy měly zřejmě původně trámové stropy, protože jejich dochované valené klenby jsou zjevně dodatečné – „vyhýbají se“ stavebnímu doprovodu portálů (portálovým nikám, jedné z odkládacích nik) a berou ohled i na problém otevírání dveřních křídel v portálech.

Větší stáří sklepů pod východní polovinou parcely by mohlo svádět k uplatnění tradiční teze o „původní existenci dvou domů na užších parcelách“, pokud bychom si nepovšimli zajímavé a jednoznačné stavební situace zmíněné vstupní části sklepů. Ta (ač dnes přerušena dodatečnou příčnou stěnou právě před dvojicí portálů) má charakter poměrně dlouhé mírně klesající chodby, tedy jakési šíje, která na svém vstupním západním konci začíná velkým autentickým vstupním (či téměř vjezdovým) portálem, situo-

vaným právě v pomyslné hranici mezi oběma polovinami parcely. To znamená, že vstoupit do portálu, zpřístupňujícího sklepy pod východní polovinou domu, se mohlo pouze ze západní poloviny půdorysu, která tudíž k parcele domu musela patřit také. Tato situace ukazuje, že dům měl (nejméně od pozdně gotické přestavby) parcelu širokou jako dnes, přičemž omezení dané jeho relativně krátkým hloubkovým rozměrem mohlo být vyrovnáno snadnějším rozvojem na větší šířce parcely a případně do výšky. Typologie domů na severní straně náměstí mohla být ostatně podmíněna obecněji specifickou terénní a parcelační situací, která neumožňovala hloubkové rozvinutí domů v blízkosti zmíněné strmé terénní hrany s hradbou nad břehem Ohře.³⁾

Portály ve sklepech pod východní částí domu

Trojice portálů v oblasti vstupní šíje do starší části sklepů je provedena jednoduchým způsobem, odpovídajícím situování v hospodářských suterénních prostorech, ale ve dvou mimořádně ojedinělých variantách svého profilu resp. tvaru ukončení své horní průchozí části. Menší portál do jižního sklepa má své nadpraží, lemované na lícové straně jednoduchým výžlabkovým profilem, tvarované do trojbokého resp. lichoběžníkového obrysu, jehož zlomům přirozeně odpovídají spáry ve skladbě tesaných dílů. Pro tento tvar u nás alespoň existuje vesměs v pozdně gotické produkci vyššího sociálního prostředí několik obdobných srovnávacích dokladů – na zámku v Žirovnici v honosné přestavbě Vencelíka v Vrchovišti z konce 15. století (trojboký profil vlastního průchodu, lemovaný půlkruhovým tvarem okosení), v podobné variantě a zřejmě ze stejné doby na zámcích v Jindřichově Hradci a v Telči⁴⁾ a dále na Moravě také v Brně u branky vstupní brány hradu Špilberka (v tomto případě zřejmě nikoli v autentickém provedení).⁵⁾ V jednodušší variantě s půlkruhovým ukončením, kde je do lichoběžníkového obrysu převeden pouze vnější obrys výžlabkové profilace lícové hrany, existuje portál v Pražské bráně městského opevnění v Rakovníku z roku 1516.⁶⁾

Druhý z menších portálů – do severního sklepa a také větší portál do ústí šíje – mají profil své horní části tvarován způsobem u nás, pokud je známo, zcela ojedinělým: jeho tvar je více než půlkruhový (tedy jakýsi „maurský“) oblouk, takže celý obrys otvoru je blízký tvaru tradiční klíčové dírký.⁷⁾ Oba portály se vyznačují dílčími odlišnostmi v provedení. Menší portál do severního sklepa má nejjednodušší variantu profilace lícové hrany – okosení se zajímavou modifikací výběhu (zachovaného jen na jedné straně), zatímco lícovou hranu velkého portálu lemují výžlabek s jednoduchým šikmým výběhem. Pražský díl tohoto portálu je odstraněn, a patky jeho dřívků jsou podezděny kvůli dodatečnému snížení úrovně podlahy.

Navzdory ojedinělosti je zjevně takovýto nezvyklý tvar pro portál do úložného prostoru, kam se často pronášely ob-

3) „Vesnický“ širokých parcel byl v historickém jádru Loun uvnitř hradeb i na předměstích (podle mapy stabilního katastru alespoň v mladší době) poměrně značný počet, a to i v místech, která neměla terénní omezení jako na severní straně náměstí.

4) V. Kratinová, B. Samek, M. Stehlík, Telč (Historické město jižní Moravy), Praha 1992, vyobrazení na s. 30 a 31.

5) Informace od J. Anderleho.

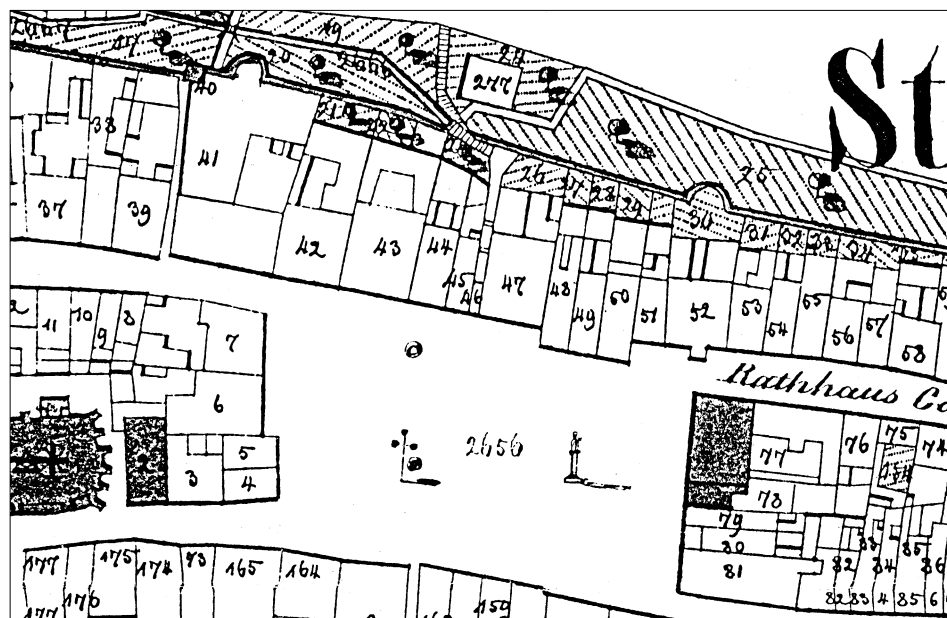
6) Sdělení a snímky poskytl V. Razím.

7) V popisu D. Líbala (viz pozn. 1) jsou oba portály zmíněny jako půlkruhové.

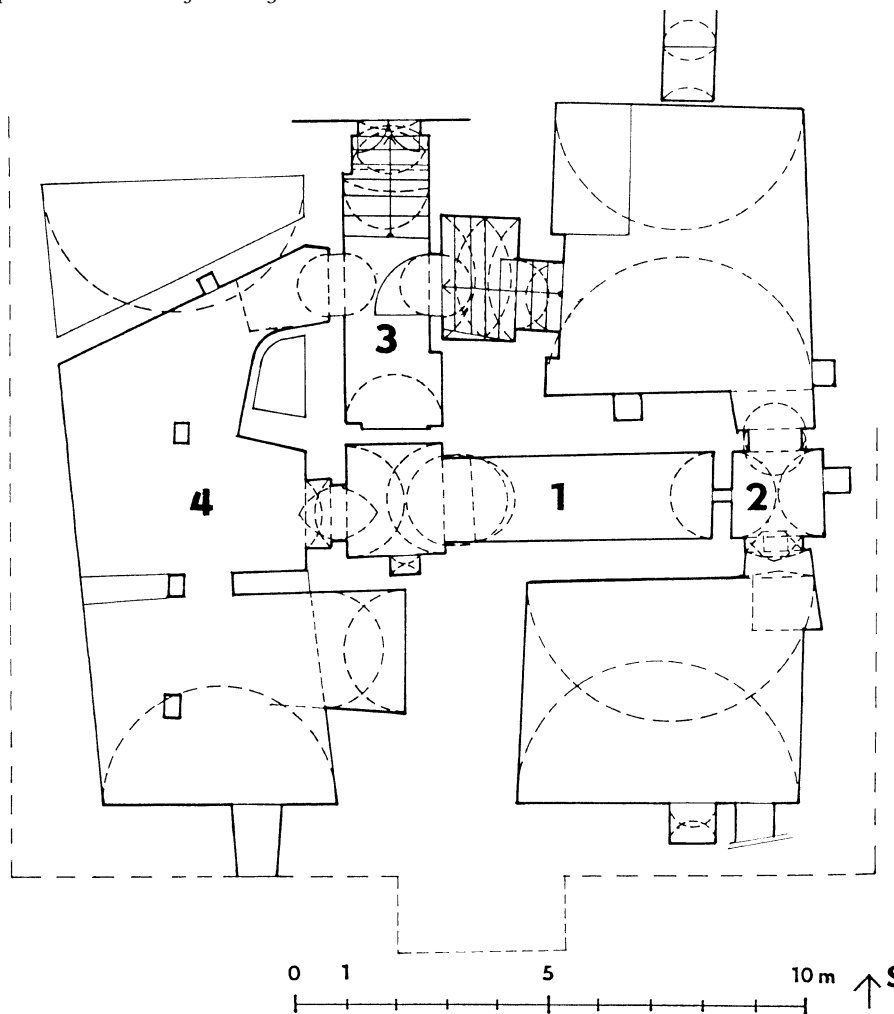
jemné předměty, vlastně zcela funkční, což je zřejmé i ze skutečnosti, že řada takto fungujících obvyklejších portálů byla v horních částech svých boků dlouhodobým provozem vydřena do podobného tvaru. Navzdory poškozením je ale u obou lounských portálů prvotnost provedení tohoto tvaru nade vší pochybnost. Pokud bylo možné sledovat detaily skladby tesařských dílů, nevyužívají u obou portálů zlomy mezi svislým bokem a rozšiřující se obloukovou archivoltou skladebné spáry, nýbrž jsou vždy provedeny na jednom společném kusu, což by mělo prvotnost nezvyklého tvarového úmyslu potvrzovat.

Datování podobně jednoduchých architektonických článků není jednoduché. V tomto případě ale ukazuje souhrn dílčích znaků na souvislost s pozdně gotickou přestavbou domu: teoreticky starší by mohl být velký portál ve vstupu do šije, který má výběhy okosení univerzálně šikmé. Jako pravděpodobnější se ale jeví vznik celé funkčně i tvarově provázané trojice v téže době, přičemž pozdně gotické stáří portálu s lichoběžníkovým nadpražím je nepochybné. Mladší než pozdně gotické portály být nemohou, protože ostění z následující pozdně renesanční přestavby, jichž je v domě (včetně sklepů) rovněž několik, již postrádají okosení lícové hrany.

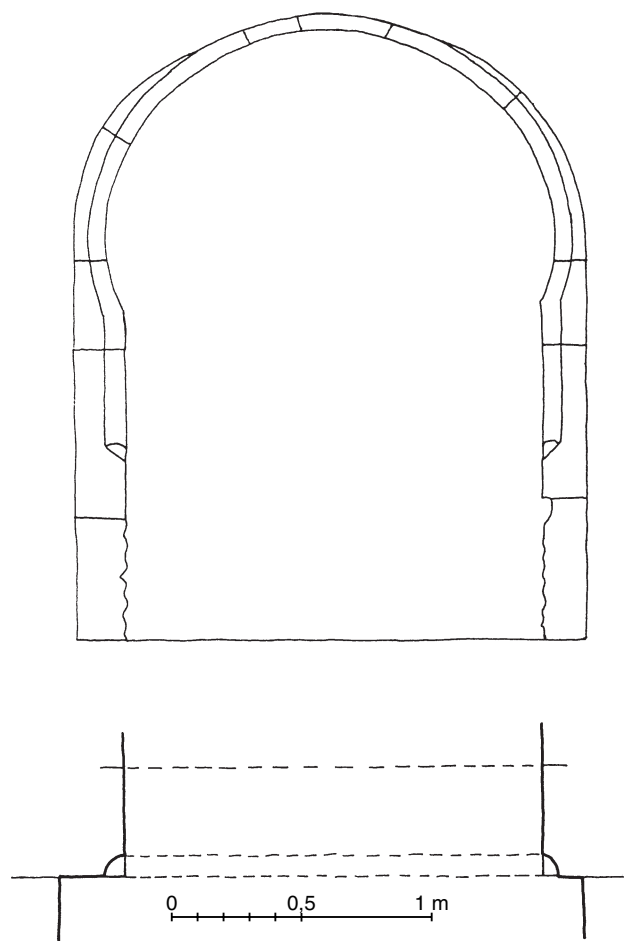
Významným impulsem pro pozdně gotické přestavby domů v Lounech byl katastrofální požár města v roce 1517, o jehož vztahu k další části pozdně gotické přestavby domu budeme ještě pojednávat. Tento požár byl rovněž důvodem k mimořádně kvalitní znovuvýstavbě městského kostela sv. Mikuláše, která na jedné straně přilákala do města zkušené kameníky a na druhé straně přiměla i místní řemeslníky ke svébytným reakcím na pokročilejší vzory (viz např. rustikální podání severního portálu do pozdně gotického rozšíření románského kostela v nedaleké Rané). Nevíme vlastně, kam v tomto spektru jednoduché

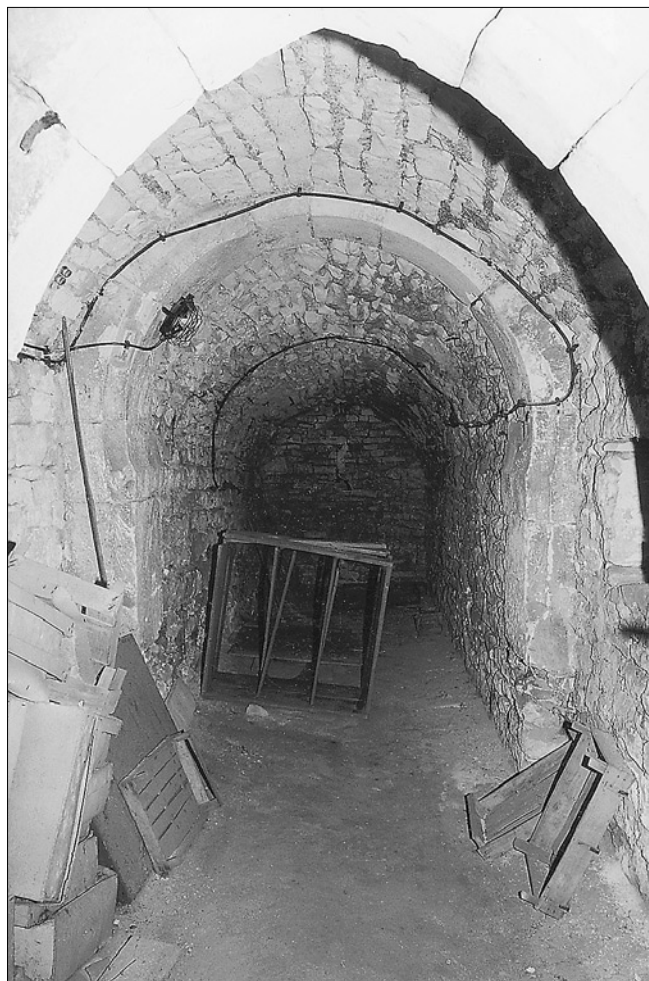
Obr. 3: Louny, výřez z mapy stabilního katastru z roku 1843 s jádrem města. Dům č. 57 leží na východním konci severní fronty náměstí (parcela č. 52), jižně od domu je (tmavě vyznačena) parcela radnice, v zástavbě západně od náměstí stojí městský kostel sv. Mikuláše.

Obr. 4: Louny, dům č. 57, půdorys sklepů. Vpravo východní část, převážně zřejmě pozdně gotická s renesančními klenbami, vlevo velký mladší sklep z pozdně renesanční přestavby. 1 - někdejší šije s mírně k východu klesající klenbou - původní vstup do východních sklepů, začínající velkým portálem „maurského“ tvaru, 2 - konec šije s portály do severního a jižního sklepa (severní je menší „maurský“, jižní s lichoběžníkovým nadpražím), 3 - uzel dnešního nástupu do sklepů pod klenbou renesanční šije pro někdejší sestup z vnitřku přízemí, 4 - prostor západního renesančního sklepa s původním výběžkem podpory sloupu velké síně v přízemí a novodobými bodovými podporami stěny, vydlužující chodbu za vstupem v přízemí.

Obr. 5: Louny, dům čp. 57, půdorys a viditelná část lícové strany vstupního portálu do někdejší sklepní šje. Patrné jsou spáry v místě usazení na někdejší práh, podezděné při mladším snížení úrovně podlahy. Na fotografii je tíž pohled, v popředí s horní částí hrotilého gotického portálu, umístěného sem zřejmě druhotně při výstavbě renesančního západního sklepa.

portály ve sklepech domu čp. 57 zařadit, ale ojedinělost jejich tvarů je řadí spíše do kategorie jednoduchých, nicméně svým způsobem zvláštních až ekvilibristických kousků, s nimiž se často setkáváme na významných gotických stavbách.

Alespoň některé části pozdně gotické stavební fáze domu pozdně gotické znovuvýstavbě městského kostela sv. Mikuláše asi časově odpovídají. Architektonické články v domě jsou sice vesměs jednodušší, ale zejména zazděný portál v patře východní části domu v severní stěně do dvora je svou plochou goticko-renesanční profilací charakteru některých portálů v kostele blízký. Určitá nejednotnost pozdně gotických ostění v domě (je vlastně každé jiné) může souviset jak s větším časovým rozptylem prací (portály ve sklepech by měly být spíše o něco starší), tak i s chvatem při obnovovacích pracích po zmíněném požáru, kdy byla po stavebních řemeslnících jistě velká poptávka a pracovaly tu najednou různé skupiny zedníků a kameníků.

Roubená obytná místnost

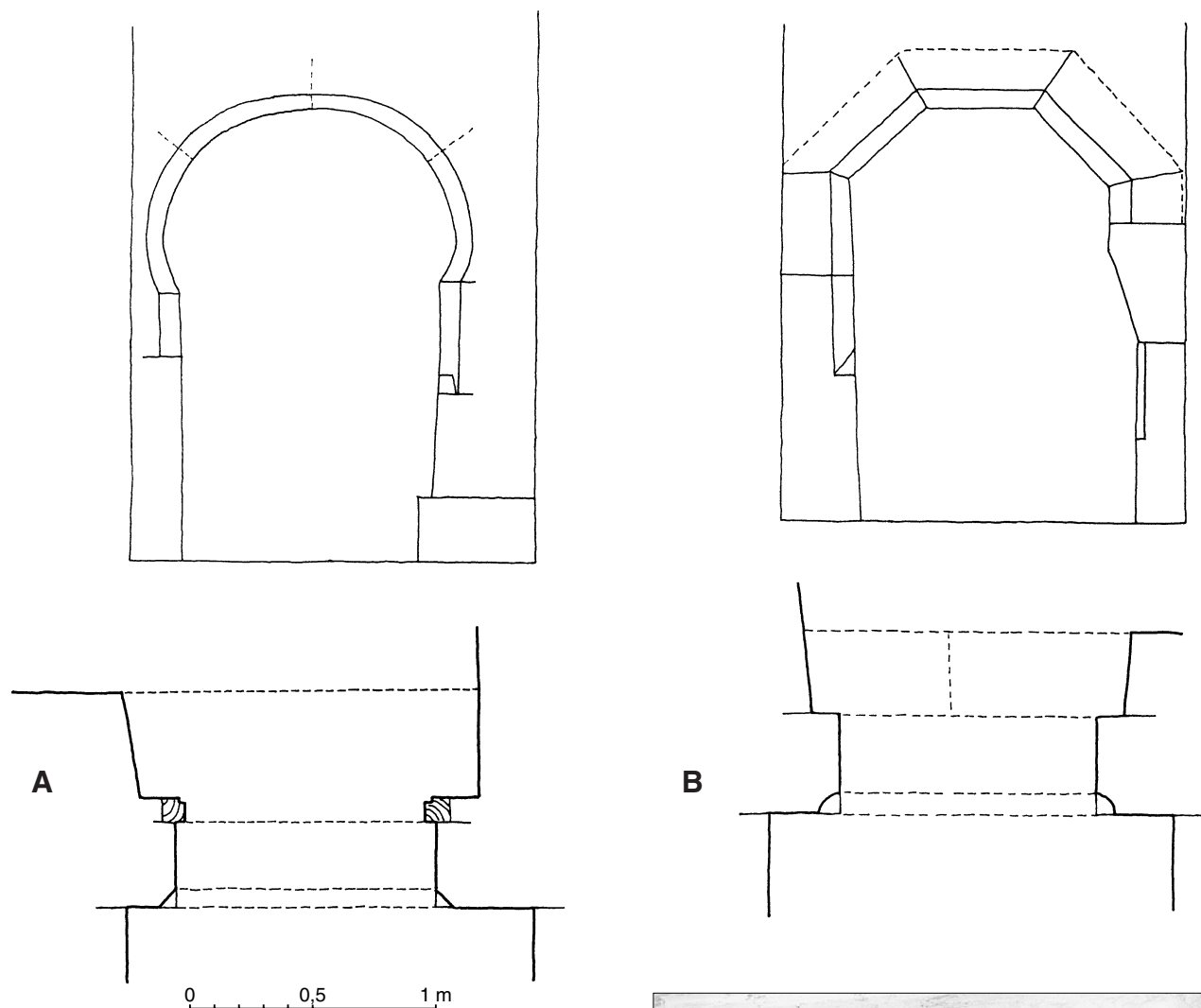
Klíčovým prostorem domu je mimořádně rozlehlá obytná místnost, situovaná v popředí východní části domu ve vertikálním rozsahu, odpovídajícím téměř výšce obou horních podlaží v západní části objektu.⁸⁾ Do místnosti se přichází z členitého prostoru síně ve střední části dispozice vstupem, ve kterém stále existují části zárubně, související

cí bezpochyby s roubenou konstrukcí místnosti. Bočnice i překlad někdejšího portálu mají spíše charakter desek, silných 20 cm, přičemž měřitelná šířka pravé bočnice je 44 cm a výška překladové desky dokonce 50 cm (do této výšky nejspíše zasahovala světlost vstupního otvoru, takže profil otvoru měl zřejmě sedlový tvar). Podlaha místnosti je na úrovni spodního konce portálových stojek, což znamená, že její původní úroveň byla bezpochyby o něco (o výšku trámového prahu) níže.

Místnost má zhruba čtvercový půdorys (7,2 × 7,5 m) a dnešní výšku v nejvyšším místě – v severovýchodním koutu v místě někdejšího topeniště – 457 cm. Většina stěn je roubená z kuláčů o průměru 25 – 32 cm, jejichž oblíny jsou na větší části severní a západní stěny zhruba do poloviny výšky místnosti ztesané. Při těchto stěnách je novodobá pavlač, ze které se dá vstoupit do severněji přilehlé velké místnosti v úrovni 2. patra a na konci pavlače do místnosti ve 2. patře arkýře.

Strop místnosti je z povalů o průměru jen o málo menším než kuláče ve stěnách (do 28 cm), kladených kolmo k čelní stěně do náměstí. Na stěnách i stropu jsou novodobé olejové nátěry, pod kterými lze sledovat původní úpravu spar s mechem, hliněnou mazaninou a tenkými lištami. Po-

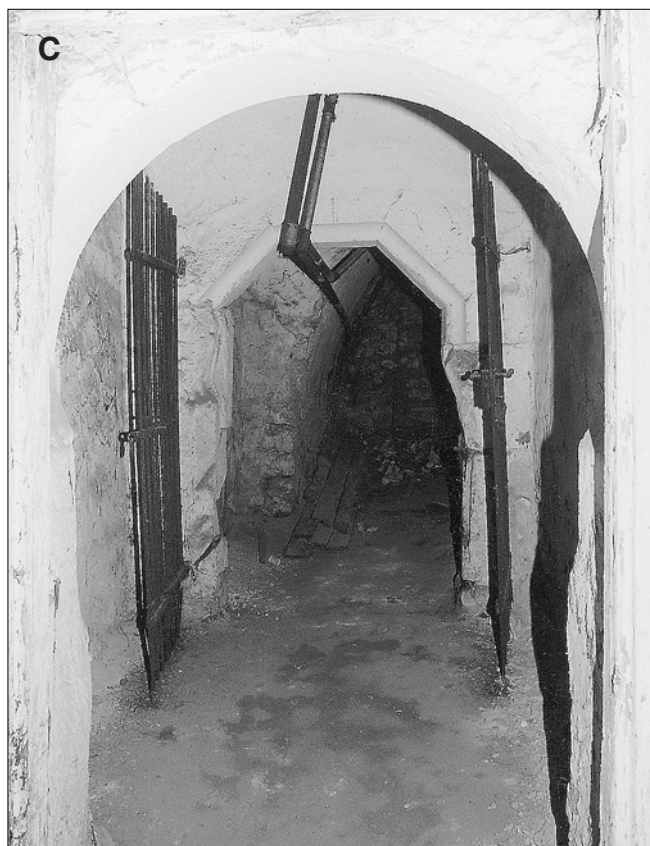
8) Ve stručné zmínce v textu D. Líbala (viz pozn. 1) je místnost označena jako síň.

Obr. 6: Louny, dům čp. 57, kresebná dokumentace půdorysů a lícových stran obou pozdně gotických portálů na konci někdejší šje ve východní části sklepu: A – severní portál s „maurským“ profilem, B – jižní portál s lichoběžníkovou skladbou horní části (portály jsou zejména ve spodních částech narušené, s odlišně profilovanými výměnami); C – na fotografii je průhled od rubové strany severního portálu na lícovou stranu portálu jižního.

valů bylo původně 27, ale krajní z nich na západní straně byly po poškození zatékáním ze střešního úžlabí již dříve nahrazeny jinými profily. Povaly jsou uprostřed délky podepřeny příčným profilovaným trámem, složeným bezpochyby celkem ze tří profilů – dvou nahoře a jednoho dole. Sestava je profilovaná typicky pozdně gotickým způsobem – sestavami oblounů a výžlabků, u stěn s odstupněnými oblými výběhy. Vnější rozměry trámové sestavy jsou zcela mimořádné – spodní část je široká 24 a vysoká 33 cm, horní část má šířku 38,5 cm a výšku 27 cm, takže celková výška je 60 cm.

Na čelní jižní stěně do náměstí zbývají z roubené stěny jenom tři horní kuláče, pohlčené ještě vpravo výběžkem arkýře. Větší spodní část stěny je zděná, s dvojposou „saskou“ renesanční okenní arkádou se středním tesaným polosloupkem s esovitě konzolovou hlavicí, na krajích jenom s římsovými náznaky hlavic. Problém původnosti vztahu této zděné části vůči srubu bylo možné sledovat sondami v jihovýchodním koutu místnosti, právě nad římsou, a konfrontovat s řádnou roubenou vazbou v nejvíce narušeném

Obr. 7: Louny, dům čp. 57, příčný řez domem s pohledem k jihu, k průčelí do náměstí (starší pozdně gotická část je vlevo). 1 – někdejší vstupní šje do sklepi, 2 – jižní portál na konci šje s lichoběžníkovým ukončením, 3 – mladší sklep z pozdně renesanční přestavby, 4 – velká roubená světnice s povalovým stropem, podepřeným profilovaným sdruženým trámem, 5 – trámový strop velké síně nad větší částí přízemí renesanční západní části domu.

místě v severozápadním koutu nahoře na pavlači. Ze srovnání je zřejmé, že konce trámů u čelní stěny mají úpravu pro roubenou vazbu, takže i čelní stěna byla původně roubená a přezděna byla teprve dodatečně. Ke stejnému závěru vedla sonda na spodní straně spodního ze tří posledních trámů na čelní stěně nad okny: zčernalý povrch trámu zajíždí pod povrchem zděné stěny pouze do úrovně, kde byla v roubení vymazaná spára.

Dřevo roubení a stropu vykazuje řadu mladších deformací a zásahů, zčásti špatně čitelných kvůli nátěrům a také kvůli překrytí stěn regály a zavěšenými obrazy. Nejvíce narušená, skleslá, je konstrukce v severozápadním koutu. Rozsáhlejší vyzdívka a další úpravy (včetně šikmé vyzdívky – zřejmě zaústění komínového sopouchu od topeniště z přízemí) jsou při východním konci severní stěny, kde v minulosti existovalo topeniště v kontaktu se sousední kuchyní. Některá z viditelných narušení srubu ale mohou patřit k původním či historickým doplňkům – např. zabudovaným polenicím (příčným bidlům, vetknutým už při stavbě do horních částí bočních stěn): na západní stěně jsou na pav-

lači cca 1,5 m od severozápadního kouta dva velké obdélné dlaby či prostupy (cca 25 × 25 cm), zarovnané hliněnou mazinou, umístěné zhruba nad sebou, cca 90 a 200 cm pod stropem.

Pozdně gotická přestavba domu a její datování

Dochované pozdně gotické části domu ve východní části parcely umožňují vcelku dobrou představu o uspořádání této části domu zhruba na přelomu 15. a 16. století. Ve spodním podlaží byla situace bezpochyby následující: z neznámého zapuštěného prostoru v západní části parcely se vstupovalo poměrně velkým, spíše vjezdovým portálem do klenuté a klesající chodby – sklepní šje, na jejímž konci se komunikace rozdvjovala v komunikačním uzlu, typickém spíše pro domy průjezdového typu. Tady jsou dva další, už menší pozdně gotické portály, jimiž bylo možné vstoupit do sklepních komor pod přední a zadní částí domu. Oba tyto sklepy byly zřejmě v té době ještě opatřeny trámovými stropy.

O tehdejším uspořádání přízemí nevíme nic bližšího, byť tu bezpochyby stále existuje větší část trámové stropní konstrukce pod blokem roubené obytné místnosti a masivní zdivo zadní komory s mladším zaklenutím

v zadní polovině půdorysu. Z tohoto vztahu nicméně opět vyplývá nutnost souvislosti se západní polovinou parcely domu, protože pouze z ní se dalo vstoupit do nástupního prostoru k roubené obytné místnosti – do horní síně nad přední částí zmíněné komory.

Vcelku reálná je představa prvního patra, v jehož přední polovině dominovala velká roubená místnost, tvořící hlavní celoročně obytný, vytápěný prostor domu. V témže podlaží je ve stěně do dvora odkrytý zazděný pozdně gotický portál. Ten jistě souvisel s pavlačí, která tu byla buď v souvislosti se záchodem, nebo dvorním křídlem (případně obojím). To znamená, že na východní části parcely se dochovaly podstatné části nejméně patrového a podskepeného, tedy třípodlažního pozdně gotického domu. Ve druhé, západní části parcely není naproti tomu žádná část tohoto stáří v autentické poloze – jsou tu dnes patrně jenom články bezpochyby v druhotném umístění (lomený a půlkruhový portál ve sklepech a obdélné okénko na dvorním průčelí v patře, „maskované“ štukovou renesanční iluzí bo-sáže). To snad umožňuje předpoklad, že tato část parcely

byla až do 16. století zastavěna méně kompaktním způsobem, vůči náměstí vymezena třeba jenom ohradní zdí s vjezdem, nad kterým mohly být případně situovány hospodářské a pomocné prostory. Pro srovnání může sloužit třeba základní řešení známého pozdně gotického „dvojčete“ čp. 18 na západním předměstí v Ústěku (byť s poněkud odlišnou situací obytných prostor, protože osluněná jižní strana je v tomto případě na straně dvora).

Všechny pozdně gotické architektonické články v domě, a to portály i profilace stropního trámu roubené místnosti, mohou odpovídat období 2. poloviny 15. století až počátku 16. věku. Pro závěr období „kolem roku 1500“ známe shodou okolností v Lounech zásadní moment, který ve městě významně ovlivnil následující stavební činnost: zničující požár města roku 1517. Nejpozději po něm tedy mohla být zřízena velká roubená světnice v přední části patra, což by byla obdoba činnosti v sousedící pozdně gotické radnici, kde jsou v květnu téhož roku v knize městských počtů dvakrát zmiňovány částky, vyplácené „tesařóm ježto novú světnici na rathaus roubili“.⁹⁾ Podle zachované dokumentace pozdně gotické radnice – novodobého překreslení půdorysů, pořízených roku 1817, a soudobého pohledu na objekt z náměstí, byly velikost i umístění roubené místnosti v radnici obdobné. Roubené obytné místnosti byly rovněž součástí sousedících domů na severní straně náměstí; jejich existence byla zaznamenána jak při demolici domů čp. 53 – 55 v roce 1929 (Česká spořitelna), tak údajně (podle sdělení B. Štaubera) i při demolici dalších domů pro velký víceúčelový objekt „Ohře“ v roce 1964.

Sebevětším požárem nemohly být pochopitelně zničeny kamenné sklepy a jejich portály, ale profilace s výžlabkem a poněkud známější trojboký tvar záklenku jednoho z portálů stejně nemohou být o mnoho starší. Takto vyslovené datovací předpoklady pro pozdně gotickou stavební fázi domu, resp. stavbu horních částí s roubenou obytnou místností, formulované v původním průzkumovém elaborátu, potvrdil následně dendrochronologický rozbor Josefa Kyncl z roku 1998.¹⁰⁾ Jeho datování je bezpochyby zajímavé, protože určilo společný původ kácení (jedlového) dřeva pro stěny i povalový strop srubu na jednom stanovišti a v témže roce 1515. Josef Kyncl ve zprávě uvedl, že doba prosýchání (resp. transportu a skladování) dříví před jeho použitím podle dosavadních zkušeností z historických staveb činila 1 až 3 roky, z čehož vyvodil, že realizaci stavby srubu lze tedy položit do let 1516 – 1518.

9) B. Lůžek, *Prameny ke stavbě chrámu sv. Mikuláše v Lounech*, Umění roč. 18 – 1970, s. 93.

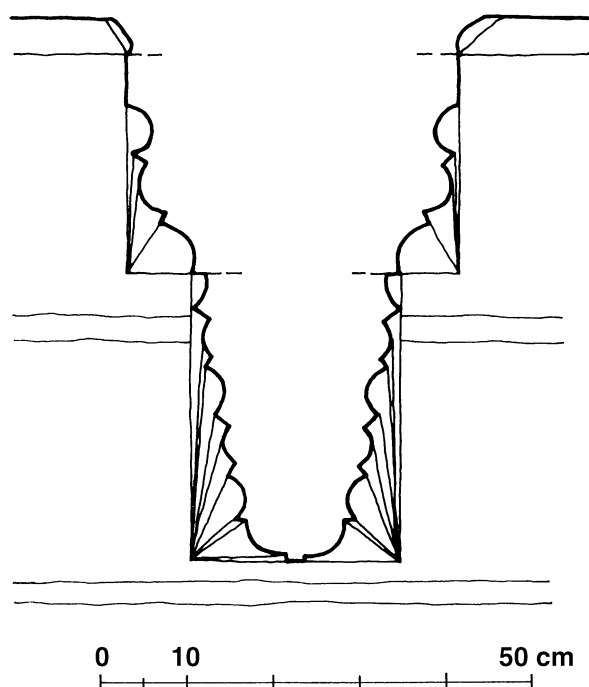
10) J. Kyncl, *Znalecký posudek č. 57 – 09/98 na dendrochronologické datování srubu a stropních trámů domu č.p. 57 v Lounech* (odběr vzorků provedl J. Škabrada).

Obr. 8: Louny, dům čp. 57, vstup do velké roubené světnice s dochovanými částmi původního pozdně gotického dřevěného portálu – širokou pravou stojkou a vysokým překladem (spára mezi oběma díly probíhá za horním koncem hasičho přístroje).

Obr. 9: Louny, dům čp. 57, celkový pohled do prostoru velké roubené světnice směrem k severu, tedy od oken ke vstupu. Vpravo dole v koutu místnosti stávala kamna, nahoře na galerii je vstup do místnosti s trámovým, zčásti malovaným stropem, s dochovanou částí dymníku nad někdejší kuchyní. Galerie či pavlač směřuje dále podél západní stěny do místnosti ve druhém patře arkýře.

Obr. 10: Louny, dům čp. 57, vnější obrys příčného profilu spřažené trámové podpory pod povaly stropu velké roubené světnice.

Obr. 11: Louny, dům čp. 57, detail z jihovýchodního kouta velké světnice – východní roubená stěna z pozdně gotické výstavby v kontaktu s jižní průčelní stěnou, přezděnou při pozdně renesanční přestavbě (hlavice sloupkového motivu s výběhem záklenku okenní níky). V sondě byla patrná někdejší existence roubené vazby a stopy její pozdější likvidace.

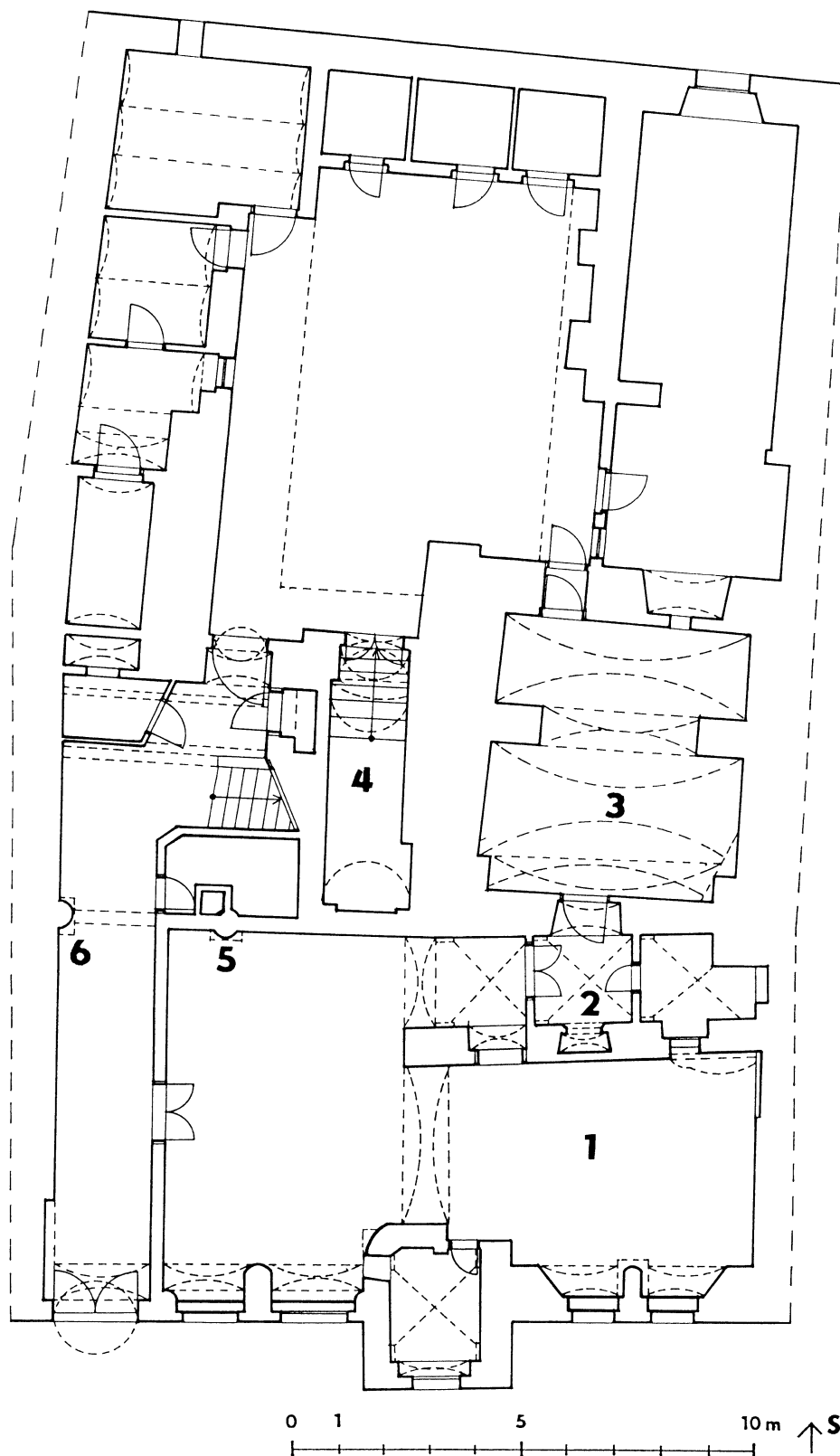
Obr. 12: Louny, dům čp. 57, detail stropu s bočním pohledem na profilaci a její výběh u západní stěny. V průhledu je vlevo renesančně přezděná průčelní stěna se slepou okenní arkádou a vpravo konec galerie se vstupem do místnosti ve druhém patře arkýře.

Vztah exaktního stanovení doby kácení dřeva k požáru města je jistě do té míry těsný, že je bezpochyby třeba v tomto vztahu spatřovat příčinnou souvislost (a vyloučit např. minimálně pravděpodobnou možnost, že byl srub postaven těsně před požárem, kterému pak – díky obvyklé vnější izolaci vrstvou hliněné izolace – odolal). Pokud vyloučíme další spekulativní variantu, podle které majitel o budoucím požáru věděl a nakoupil dřevo pro stavbu v předstihu (a také možnost, že střední datovací křivka je stanovena o dvouletý posuv chybně), vyplývá zřejmě ze vztahu obou datování poznatek, že i pro tak rozsáhlé materiálové požadavky, jaké vyvolal požár velkého města v již relativně značně odlesněném území, nemuselo být nutné rychlé kácení, protože již připravené zásoby i pro takto nárazově velkou potřebu dostačovaly.¹¹⁾

Škoda, že u roubené obytné místnosti neznáme podobu její původní čelní stěny, která mohla mít ještě dvouvrstvou formaci okenních a větracích otvorů, navazujících na starší tradice stavebního uspořádání tzv. dymných jizeb. Protože ale místnost vznikla až v závěru 2. desetiletí 16. století, měla už spíše jenom později obvyklá „světnicová“ okna, podobně jako zhruba soudobá velká roubená světnice v litoměřickém domě, zvaném „Dvojče“ (v zadním dílu parcely domu č. 4 v Jezuitské ulici), nebo i příklady o něco starší, z konce 15. století – nově zjištěná světnice honosného bytu v kutnohorském Hrádku, nově datovaná světnice v patře budovy tvrze v Sudkově Dole u Pacova a také nejnovější nález ve vesnickém domě čp. 4 ve Vítějovicích u Prachatic. V tom případě by důvodem pro vyřiznutí a přezdění čelní stěny světnice byla jenom její vnitřní pohledová modernizace a také zpevnění při výstavbě zděného průčelí se štíty, protože umístění oken a možná i jejich velikost by byly asi obdobné.

Díky rešerši písemných pramenů známe zřejmě spolehlivě investora pozdně gotické přestavby domu, ať již proběhla celá až po požáru města roku 1517 nebo započala již dříve, protože majitelé objektu jsou z písemných pramenů doloženi od počátku 16. století (přesněji 1509). Tehdy náležel dům podle lokalizačních formulí nepochybně Bartoši (Bártovi) Mezříčskému (či Mezeříčskému), přičemž trhově smlouvy obou sousedů naznačují, že dům s pozdějším čp. 57 byl v té době významnější stavbou. Bartoš zemřel po roce 1531, takže musel být i stavebníkem přestavby po požáru včetně velké roubené světnice.¹¹⁾

Z následujícího období pocházejí i relativně vzácné archivní prameny, které nepřímou osvětlují uspořádání domu v období po jeho pozdně gotické pře-

Obr. 13: Louňovice, dům čp. 57, půdorys přízemí celého domu se zadním dvorkem a dvorními křídly, dosahujícími až k městské hradbě na hraně srázu nad řekou Ohří. 1 – prostor s neznámým trámovým stropem pod velkou roubenou světnicí, 2 – později rozdělená chodba s renesančními hřebínkovými klenbami nad starou sklepní šjí, 3 – prostor komory pravděpodobně z gotického jádra domu s mladším zaklenutím, 4 – klenba pozdější šje nad sestupy do sklepů – jižním z domu a dnešním ze dvora, 5 a 6 – sloupová a polosloupová podpora přívlaku trámového stropu někdejšího velkého síňového prostoru z pozdně renesanční přestavby západní části domu.

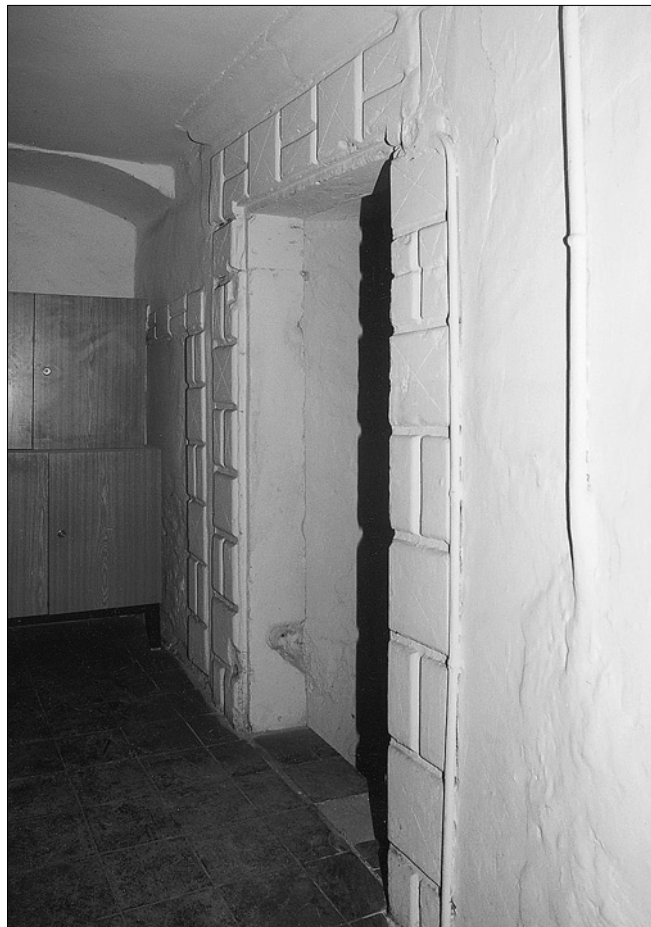
11) K původu dřeva: B. Roedl, Opevnění Loun do roku 1620 ve světle archivních pramenů, Sborník okresního archivu v Lounech 9, 1999, s. 5

12) SOKA Louňovice, AM Louňovice, sign. IC/8, jud. ban. 8., fol. M 9 (302v)

– čp. 58; sign. IC/9, jud. ban. 9., fol. B 5 (45) – čp. 56; fol. D 18 (93v) – čp. 56; fol. G 4 (140) – čp. 58. I V.t.: SOKA Louňovice, AM Louňovice, sign. IC/8, jud. ban. 8., fol. 52; sign. IC/8, jud. ban. 9., fol. G 4 (140).

Obr. 14: Louny, dům čp. 57, pohled od vstupu do domu chodbou, vydělenou z velkého síňového prostoru v západní části přízemí. Vlevo při stěně vysoký polosloup, na který dosedá viditelný průvlak pod trámovým stropem s mladším omítaným podhledem. V průhledu nahore na galerii renesanční bosované portály (obr. 15).

Obr. 15: Louny, dům čp. 57, dvojice bosovaných portálů z pozdně renesanční přestavby domu, umístěných na galerii v zadní části velkého síňového prostoru (na půdorysu 1. patra označeno číslem 5). Přední větší portál je vstup do obytné místnosti v popředí dvorního křídla, menším portálem byl přístupný příkladací prostor pro obsluhu kamen.

stavbě včetně zajímavého uvedení obvyklé i mimořádné funkce roubené obytné místnosti, uváděné jako „veliká světnice“. Tyto informace poskytuje první zcela jasná tržová smlouva z 29. října 1549, kdy Regina, vdova po Bartošovi Mezeříčském, prodala *dům svůj v rynku* jistému Petru Skalíkovi. Na poměry poloviny 16. století měl dům značnou cenu – purkrechtním systémem splácených 645 kop při závdavku 200 kop a splátkách po 40 kopech představovalo v polovině 16. století cenu špičkových domů královských měst. Vdova Regina si dle smlouvy pro sebe vymínila *světničku a komoru, též i stolice a židly v veliké světnici k obývání a sedání svému svobodnému podle vůle své a když by se jí v též světnice stýskalo a to až do smrti své, však při takovém sedání v veliké světnici, aby jemu Petrovi a jiné čeládce jeho žádných příčin nečinila, též i on Petr zase jí přitom žádné překážky činiti nemá*.¹³⁾

Pozdně renesanční přestavba

Stavební situace domu se pak prudce změnila v dalším průběhu 16. až počátku 17. století, jak dosvědčují písemné zprávy a zejména architektura domu, poznamenaná velkou renesanční přestavbou, při které byl dům přebudován v zásadě do podoby, zachované dodnes.

13) SOKA Louny, AM Louny, sign. IC/F42, contr. 2., fol. M 7 (233). Část purkrechtů měla být mimo jiné určena i na pořízení graduálu.

Při přestavbě byla starší pozdně gotická část domu na východní polovině parcely v zásadě respektována, ale dostala nové průčelí. To bylo provedeno na celé šířce parcely, tedy i před západní polovinou domu, která byla radikálně přestavěna. Na celé této ploše v přízemí (a výškově až do části patra) vznikla obrovská, vysoká síň s hloubkově kladeným trámovým stropem, podepřeným v linii rovnoběžné s průčelím průvlakem na vysokých tesaných sloupech a polosloupech s krychlovými, téměř novorománskými hlavicemi. V zadní části plochy síně muselo být schodiště do patra (v zásadě asi v totožné poloze s dnešní) a vstup na dvůr dochovaným portálem. Přebudován byl sestup do sklepů, a to novou šjí, do níž se muselo vstupovat uprostřed síně, při jihozápadním rohu staré komory. Klesající klenba šíje je dochována a chodba se stále využívá k dnešnímu nástupu do sklepů, který má ale opačný směr (zezadu ze dvora).

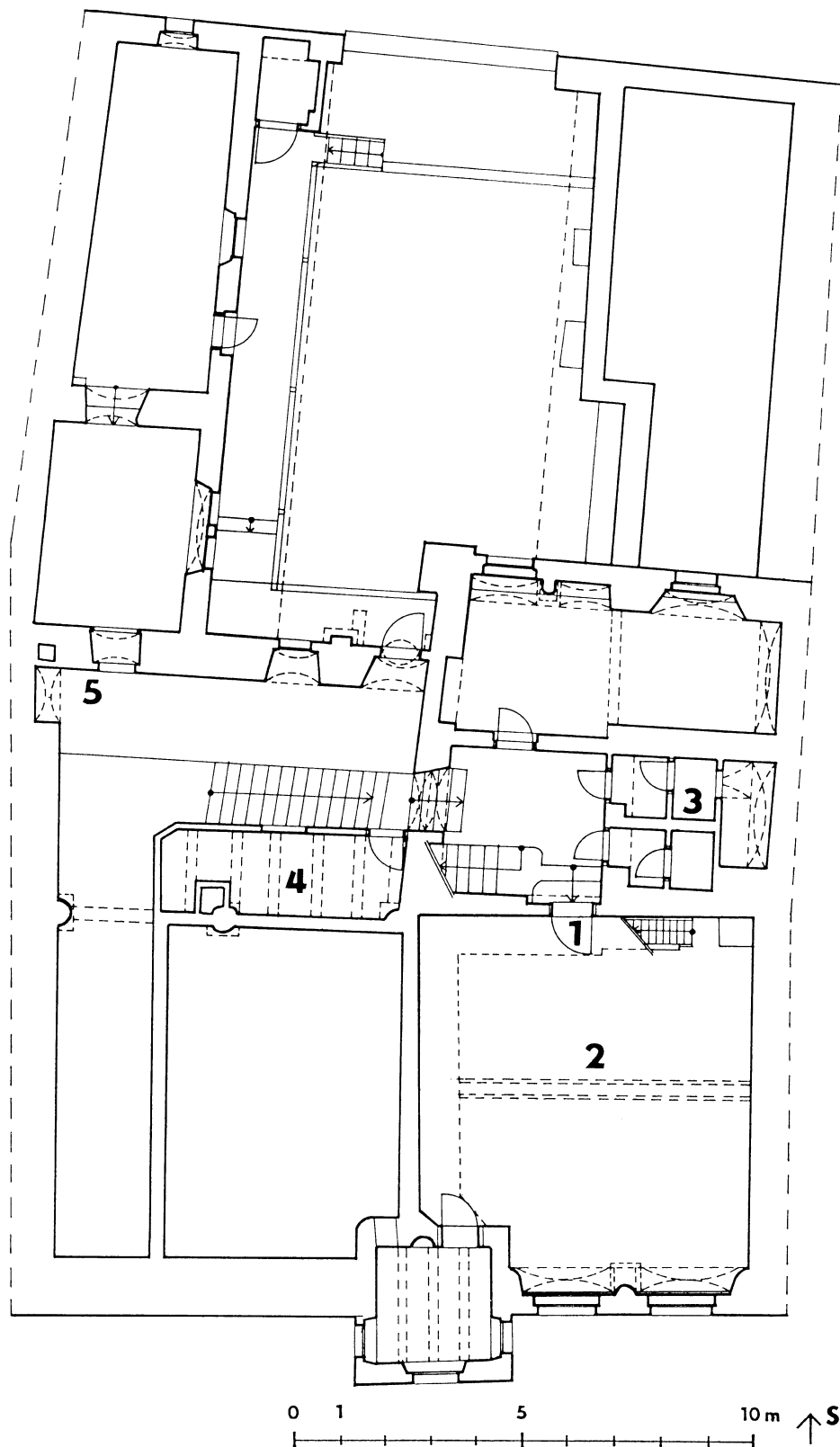
Ve sklepech byl radikálně reorganizován nástup do všech prostor: pod schody se cesta rozdvojila – podobně jako v nástupu původním – do dvou portálů, jimiž se dalo vstoupit jak do starých sklepů pod východní polovinou domu, tak do nových sklepů pod západní částí objektu. Jeden z těchto portálů má ještě okosení, takže může být druhotně užítý z pozdně gotického vybavení stavby, a druhý je prostý bez okosení, stejný jako řada dalších ostění v renesančních částech budovy. Staré sklepy pod východní polovinou domu byly zaklenuty, jak je dobře patrné u obou starých vstupních por-

tálů, přičemž v severním prostoru byla klenba do stávajícího zdiva zasekána a v jižní části k němu byla přiložena.

Podstatné renesanční přestavbě (či spíše nové výstavbě) západní části domu nasvědčuje i situace ve sklepech, kde je pod celým půdorysem jednolitý valeně klenutý prostor, jehož nepravidelnosti reagují jenom na ponechaný vstup do staré šíje, nutnou podporu volného sloupu pod průvlakem stropu síně v přízemí a také situaci zřejmě nově koncipovaného arkýře. Před starým ústím šíje byla vytvořena jakási nová předsíň, rovněž valeně klenutá, do jejíž vstupní stěny byl (obráceně, tedy nikou proti směru nástupu) osazen dosti velký a náročně provedený pozdně gotický hrotitý portál, který do té doby mohl mít důstojné místo třeba na průčelí domu. Na sloup v síni reaguje šikmo vybíhající úsek stěny, a o základové partii arkýře „ví“ velká nika a výběžek zdiva v jihovýchodním koutu prostoru.

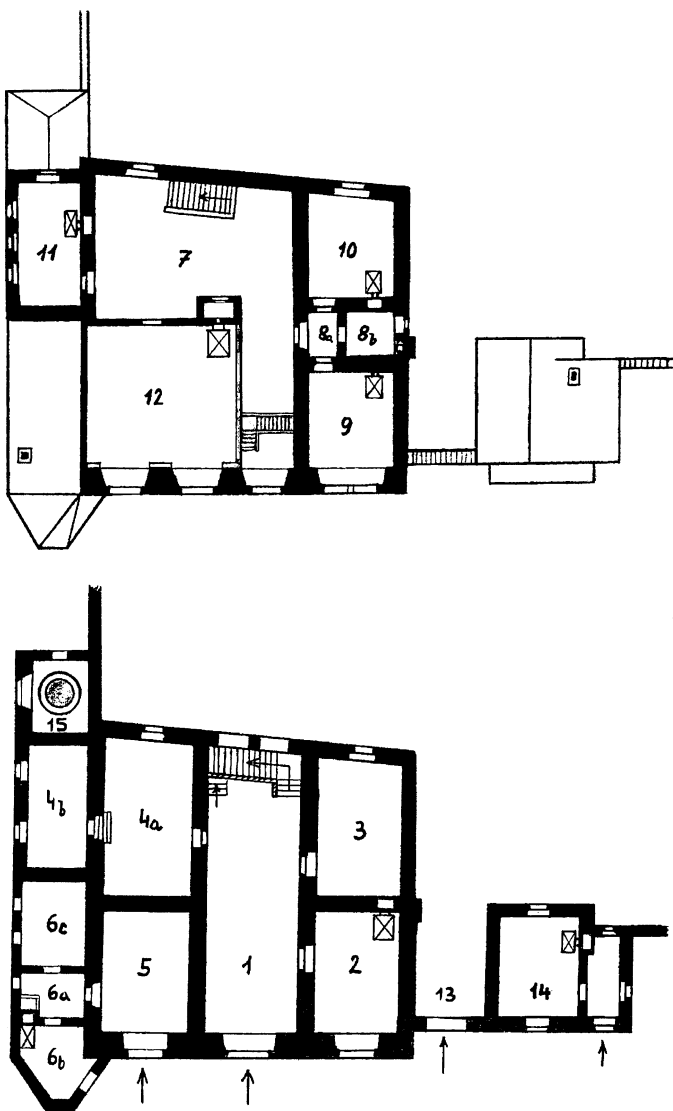
V přízemí je pak renesanční ještě celá průčelní stěna do náměstí se dvěma typickými saskými, resp. jihoněmeckými okenními arkádami s vnitřními polosloupky, a také arkýř. Na něm je zajímavé odlišné ztvárnění obou jeho vnitřních nároží, které umožňuje různé spekulace včetně existence jeho pozdně gotického předchůdce, ale situace je spíše dána složitým postupem renesanční přestavby za existence a fungování pozdně gotického jádra domu. Renesanční je v přízemí ještě chodba se třemi poli klenby křížového typu, stejně jako v přízemí arkýře. Chodba je umístěna nad starou sklepní šíjí a vestavěna pod zadní část velké roubené světnice v patře.

V patře nahradilo renesanční průčelí starou čelní stěnu srubu a vniklo arkýřem do jeho jihozápadního kouta. V místě dnešních záchodů byla nejpozději od této doby kuchyně s velkým dymníkem (jehož horní část je zachovaná), o níž ale nevíme, zda dosahovala až ke dvornímu průčelí. To bylo vybaveno podobně honosně jako průčelí do náměstí vnitřní

Obr. 16: Louny, dům čp. 57, půdorys prvního patra domu (opět v celém rozsahu, včetně dvorních křídel). 1 – vstup do velké roubené světnice se zbytky původního portálu, 2 – prostor roubené světnice s vyznačením stropního trámu a pavlače při severní a západní stěně, 3 – novodobé záchody v místě někdejší kuchyně, 4 – komora u schodů, v níž je přístupná jediná část trámového stropu nad velkým síňovým prostorem v západní části přízemí, která nedostala mladší omítaný podhled, 5 – vstup do přední obytné místnosti v západním dvorním křídle s bosovaným portálem, v jehož sousedství existuje podobný menší portál někdejšího příkladacího prostoru pro vytápění místnosti.

okenní arkádou, v jejímž pravém poli zůstal (nebo sem byl přemístěn) pozdně gotický portál na pavlač. Jakási vnitřní pavlač musela být předchůdcem dnešního stropu v sever-

Obr. 17: Zachované části dokumentace někdejší pozdně gotické radnice na náměstí v Lounech – půdorysy nadzemních podlaží a pohled z náměstí na západní průčelí. Podle tenkých stěn je v půdorysu patra jasně čitelné umístění velké roubené světnice, stavěné v roce 1517, v severozápadní nárožní poloze celé dispozice (č. 12). Místnost byla jakoby vsunuta do prostoru velké síně (č. 7), s obsluhou kamen z drobného příkládacího prostoru při volném nároží místnosti v síni. Podobnou obsluhu měla ještě kamna místnosti, vysunutá před obrys severní obvodové stěny (č. 11), zatímco z uzavřené dymníkové kuchyně se obsluhovala kamna v místnostech standardní trojdílné dispozice při jižním obvodu půdorysu (č. 8 – 10). Absence části severní zděné obvodové stěny patra právě u roubené světnice je spíše nedůvěryhodná, způsobená asi nepřístupností vnějšku této části stěny, skryté pod zastřešením západní části severní přístavby. Na průčelí do náměstí se v pozdně gotické stavbě kromě dvojice panelovaných štítů (Tábor, Píra aj.) uplatňovala tři velká křížově členěná výškové obdélná okna, z nichž dvě vlevo patřila roubené světnici a třetí (zhruba pod úžlabím sedlových střech) zbývající úzké části síně. Půdorysy, jejichž originály jsou dnes nezvěstné, byly překresleny v roce 1970 podle dokumentace z roku 1817 (SOKA Louny, AM Louny, plány, b. č.) zřejmě v souvislosti s novodobou publikací, z níž je reprodukován perspektivní pohled, jehož originál je dnes rovněž nezvěstný (B. Lůžek – J. Beran, Louny očima věků, Louny 1970).

ní části velké síně, protože tu existuje dvojice bosovaných pozdně renesančních portálů do první místnosti navazujícího prvního patra západního dvorového křídla.

Tato dvojice portálů je zajímavá, protože menší z nich fungoval pro přístup do příkládacího prostoru s obsluhou kamen, stojících za stěnou ve světnici na začátku dvorového křídla (což ostatně dosvědčuje i pahýl ubouraného komínového tělesa, patrný nad tímto místem v podkroví). Zatímco v hromadných ubytovacích stavbách byly takovéto vytápěcí prostory, obsluhované z chodeb, již ve 2. polovině 16. století běžnější, v měšťanském domě byla takováto místa bez vazby na základní uzel s hospodářskou kuchyní ještě asi vzácná, omezená na významnější objekty.

Další podlaží je renesanční prakticky celé, a to zejména v silném kamenném obvodovém zdivu s typickými hlubokými špaletovými nikami otvorů, které mají na dvorním průčelí jenom jednoduchá, už neokosená ostění. Připomínkou renesančního vybavení domu může být i malovaná část stropu v místnosti u velkého dymníku, přičemž další stropy nebo jejich prvky mohou být skryty nad mladšími omítanými podhledy.

Průchod mohutného dymníkového tělesa zmíněnou místností s trámovým malovaným stropem, přístupné z pavlače ve velké roubené světnici, je zajímavý tím, že dymník v míst-

nosti zřejmě fungoval jako vyhřívací těleso: koutová pozice v podstatě trvale teplého dymníku připomíná běžné umístění kamen. Obvyklému doprovodu kamen je podobné i provedení lavice (v tomto případě zděné, kryté dlaždicemi), která lemuje obě volné strany dymníku. Takovýto jednoduchý způsob přehřívání místností nad kuchyněmi, o němž je známo jen málo, byl ve vícepodlažních obytných stavbách asi využíván často a mohl se uplatnit i s dřevohliněným provedením dymníku (například ve zmíněné tvrzi v Sudkově dole byl na konci 15. století takový dymník, přisazený k vnitřnímu líci obvodové stěny, jediným stabilním zdrojem tepla pro sálový prostor, zaujímající zřejmě celé celé 2. patro objektu).¹⁴⁾

Vyvrcholením renesanční přestavby byla stavba masivních zděných štítů na průčelí do náměstí, která je od starších, někdy zcela prostých částí této přestavby zajímavě odlišná nejen slohovou, resp. řádovou vyříbeností svého tvaroslovného řešení, ale i jakousi neorganickou návazností na spodní stavbu: štít je na západní části domu nasazen na čelní polovinu silného spodního zdiva tak bezprostředně nad záklenky oken, že tu (navzdory několika pokusům) nakonec

14) Užití stejného principu je možné doložit již u prostorově obdobných staveb románských domů v Porýní, kde bývá sálový prostor nad základním obytným podlažím temperován pouze tělesem dymníku (v těchto případech křbového), postupujícího tudy rovněž při obvodové stěně.

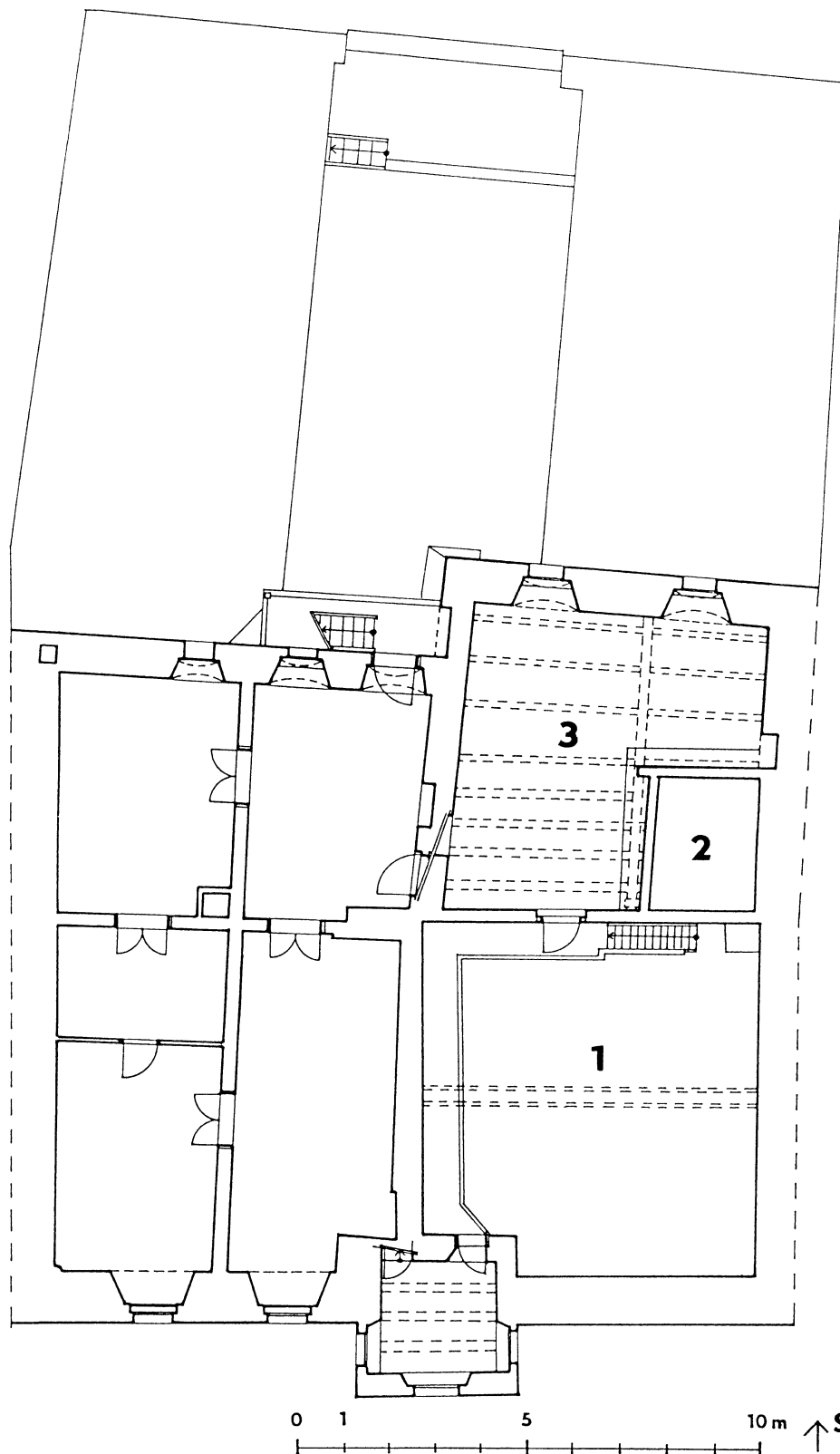
nikdy nedošlo k dotvoření a zastropení místností v horním podlaží.

Štíty kryjí čelní strany dvou sedlových krovů a jsou formálně rozděleny na průběžné, řádově pročleněné spodní podlaží a dvojici štítových nástavců. Okraje podlaží jsou výškově odstupněny – kraje sestavy jsou stupňovitě nižší, část kladí ustupuje a štít má oproti antickým stavbám strmý úhel: to vše reaguje na skutečný tvar řezu krovem a představuje typický středoevropský rozpor mezi požadavkem na antikizující řádovost a skutečným úhlem střechy, daným klimatickými poměry. Formálně členěné podlaží tak navíc na svých nižších okrajích přibírá do výrazového rejstříku motivy z řádové atiky.

Členění průběžného podlaží je definováno mírně kónickými polosloupky (zřejmě nepochopěná entaze), mezi nimiž se po způsobu formy „římských arkád“ uplatňují půlválcové, konchami zaklenuté niky. V každém dílu je rovněž jeden asymetricky umístěný okenní otvor se segmentovým záklenkem a vnitřním oknem, bezpochyby v pozdější úpravě. Základ plochy průběžného podlaží je členěn dvakrát na čtyři díly, tedy s podporami v osách.

Polosloupky jsou členěny prstenci, z nichž dolní je vlastně patkou, vymezující válcový podstavec pod polosloupem (namísto v antice obvyklého hranolového piedestalu). Horní prstenec odděluje náznakovou hlavici. Ta nemá dekoraci, ani není dále členěna, abakus již prorůstá do kladí. Tvar i absence členění hlavice sice není v řádovém tvarosloví normální, ale tvar „hlavice“ tvoří v této konkrétní situaci plynulý přechod mezi spodním válcovým a horním hranolovým průřezem. Dekorace či členění mohly však zaniknout při mladších zjednodušujících úpravách.

Trojdělené kladí je charakteristickým středoevropským prepisem antické řádovosti. Jde o dělení na „architráv“, vlys a „římsu“, avšak bez pochopení principu funkce, a tím odlišnosti jednotlivých složek této sestavy. Kladí se pečlivě zalamuje v oblasti podpor. Podle fotografie z počátku 20. sto-

Obr. 18: Louny, dům čp. 57, půdorys 2. patra přední části domu. 1 – horní část prostoru velké světnice s pavlačí, směřující do místnosti v arkýři, 2 – prostor kónického dymníku nad někdejší kuchyní, 3 – místnost s trámovým, zčásti malovaným stropem, přehříváná v minulosti dymníkovým tělesem nad kuchyní.

letí se zdá, že jinak nečleněný vlys byl před novodobými úpravami průčelí na zalomených úsecích nad polosloupky akcentován triglyfy. Nasazení římsy štítu je vůči římsě vodorovného kladí aditivní, bez znalosti antických principů.¹⁵⁾ Ro-

15) Za pomoc s rozбором vlivu řádového tvarosloví na utváření štítů děkujeme M. Ryklovi.

Obr. 19: Louny, dům čp. 57, místnost s trámovým stropem ve 2. patře, jejímž koutem prochází část dymníkového tělesa nad někdejší kuchyní ve východní části 1. patra. Dymník, fungující jako vyhřívací zařízení, byl vybaven obvodovou zděnou lavicí s dlaždicovým pokryvem.

zeklané vrcholy ponechávají místo pro kvadratickou zděnou lucernu, otevřenou na všech stranách dvojicemi půlkruhově uzavřených okének a ukončenou stanovou stříškou.

V ploše obou štítů je vždy kruhový otvor, lemovaný odsazeným páskem a štukovým rozvilinovým dekorem. Uprostřed mezi oběma štíty vyčnívá nad nízkou valbově přisazenou stříškou altánu drobný štítový nástavec s volutovými křídly a další stejnou lucernou, zakončenou tentokrát kováním nástavcem s půlměsícem, vlnicím praporkem a šesticípou hvězdou. Mezi štíty dosedá horní část arkýře – dřevěný altán (podle tvaru profilovaných sloupků nejspíše barokní, dnes v novodobé replice).

Ke stavbě štítů bezpochyby patřily jako součást pozdní renesanční přestavby i krovy obou sedlových střech, z nichž je v zásadě zachována konstrukce nad západní částí objektu – jednoduchá soustava s krokviemi a dvěma úrovněmi hambalků, doplněná později dvojicí stojatých stolic. Tento krov při vyzdívání štítu již stál, jak dosvědčuje otisk v místě později oddálené východní krokve (teoreticky proto nelze vyloučit, že je tento krov ještě starší).¹⁶⁾

Renesanční přestavba domu, resp. její závěrečná část – honosná dvojice štítů – byla již dříve datována E. Šamánkovou v knize *Architektura české renesance*¹⁷⁾ v kontextu slohové renesanční architektury – u fotografie průčelí (obr. 235) je sice datování už na konec 16. století, ale v textu (na str. 96) jsou štíty zasazeny do souvislosti obdobných staveb z počátku 17. století u nás i v zahraničí (zbrojnice v Augsburgu). Nemožnost vzniku štítů před koncem 16. století zdůraznil i zmiňovaný průzkum D. Líbala.

Ke spíše mladšímu datování v tomto rozmezí se přiklání i současný stavebně historický průzkum se zdůrazněním určité různorodosti jednotlivých složek renesanční přestavby: ta obsahuje momenty takřikajíc užitkově místní, re-

spektující starší situaci v domě (velkou síň v přízemí s jednoduchým trámovým stropem), typicky saské (ale rovněž jihoněmecké) motivy vnitřních okeních arkád se sloupky u dvojic oken jako v té době již nějakou dobu zavedený výraz určité honosnosti, která se ale na vnějšku budovy neuplatňovala, a nakonec vnějškově okázalé vyvrcholení dvojicí štítů podobně jihoněmecké proveniencí, zpožděné zřejmě jen málo za svými významnějšími předlohami. Součástí přestavby bylo i provedení mohutného, dole opřené arkýře, který ale mohl navázat na předchůdce z pozdně gotické fáze domu (viz arkýř na nedalekém známém pozdně gotickém domě Sokolů z Mor). Nevíme, zda byl arkýř již ve své renesanční výstavbě ukončen altánem, kte-

rý by se přiřadil k ojedinělým navenek okázalým renesančním oddechovým prostorům (u nás místnost ve vrcholu střechy na litoměřickém domě, řečeném Kalich).

Pro potvrzení posunu datování do počátku 17. století může opět napomoci dendrochronologický rozbor J. Kyncla,¹⁸⁾ který datoval dobu kácení stromů pro stropní trámy velké sině v přízemí nedlouho po roce 1607 (u vzorků sice nebyl k dispozici poslední letokruh, ale uvedenému datu by byl pravděpodobně blízký). Protože stavba štítů renesanční přestavbu domu spíše zakončila, můžeme ji asi předpokládat až někdy po roce 1610, tedy v samém závěru období před vypuknutím třicetileté války (jediná písemná zmínka, zaznamenávající přímo stavební aktivitu zhruba v období renesanční přestavby domu, pochází až z roku 1618 a týká se sklepů, v nichž byla klenuta lednice a vylámány dveře¹⁹⁾).

Díky zachovaným písemným pramenům známe také u renesanční přestavby domu jejího stavebníka. Majetková situace domu v závěru 16. století byla následující: roku 1583 prodal měšťan Petr Skalík dům mezi domy Mandalemy Herynkové (pozdější čp. 56) a Pavla Vavřincovic (čp. 58) Jiřímu Krčkovi. Ve smlouvě se uvádí cena 950 kop míšeňských grošů (závdavek 230 kop a splátky po 45 kopách ročně), což cenově odpovídá sice kvalitním, avšak nikterak výjimečným objektům. Další osudy domu ilustrují juxty splátek tržové ceny domu: do roku 1591 platil sám Jiřík Krčma, poté tento měšťan z písemností mizí (pravděpodobně zemřel) a splacení se ujala jistá Zuzana, manželka Mikuláše Drastila (evidentně jako dědička – Krčmova dcera). Vzhledem k tomu, že zemřela bezdětná kolem roku 1599, připadl dům její sestře Anně, rozené Krčmové a provdané za měšťana Vilíma Čuráka. Tato žena splácela purkrechtní sumu do roku 1601.²⁰⁾

18) Viz pozn. č. 7, odběr vzorků provedl rovněž J. Škabrada.

19) SOKA Louny, AM Louny, sign. IE/14, fol. 239v. Za upozornění děkuji B. Roedlovi.

20) SOKA Louny, AM Louny, sign. IC/F48, contr. 8., fol. P 19, přibuzenský vztah viz fol. P 20. Pod čarou poznamenáváme přestavbu domu čp. 58 roku 1595, kdy byl dům prodáván za 950 kop míšeňských

16) J. Škabrada, Louny čp. 57 – SHP, Předběžné vyjádření k úpravám průčelí a krovu, březen 1996. Vyjádření souviselo s první etapou oprav domu, při které měla být starší část krovu likvidována.

17) Šamánková E., *Architektura české renesance*, Praha 1961, s. 96.

Předehrou k renesanční přestavbě se bezpochyby stala následující majetková transakce, při které si v roce 1604 zmíněný Vilém s manželkou Annou z blíže neznámých příčin půjčili od souseda z čp. 56 celkem 200 kop míšeňských, které pojistili právě na svém domě. Částku zapůjčil jistý Strachota, jinak Hrůza Kocourovský, který sousedící dům čp. 56 koupil roku 1584 za 650 kop míšeňských (125 kop a splátky po 30 kopách).²¹⁾

Věřitel Strachota se následujícího roku stal pro dům a jeho renesanční přestavbu klíčovou osobností, protože obě strany zajímavým způsobem změnilы uvedenou půjčku, jištěnou zastaveným domem, na vzájemnou výměnu svých domů, při níž se k likvidaci půjčky využila větší hodnota domu čp. 57: 25. března 1605 směnila Anna, manželka Viléma Čuráka, dům se sousedem Strachotou – Hrůzou Kocourovským, přičemž Strachota připlatil za čp. 57 celkem 440 kop míšeňských grošů. Zároveň byl zrušen i dluh z předchozího roku.²²⁾

Měšťan Strachota patřil zřejmě k občanům hospodářsky aktivním a bohatým, jak naznačují informace z doby projednávání pozůstalosti po jeho smrti (zemřel roku 1627).²³⁾ Jeho dědicové – vdova Anna a synové Zikmund a Řehoř – se rozdělili roku 1627 o celou pozůstalost odhadnutou na úctyhodných 4925 kop míšeňských grošů. Zatímco Řehořovi připadl jeden předměstský dvůr, dům zdědil syn Zikmund. Cena domu je uváděna 1500 kop míšeňských, přičemž lze předpokládat, že tržní cena již mohla poněkud poklesnout od počátku války (například u sousedního domu čp. 56, který měl k létům 1584 i 1617 cenu 650 kop, v červnu roku 1627 cena nápadně klesá na pouhých 290 kop míšeňských grošů²⁴⁾).

s tím kamením a vápnem v témž domě a pokojích složeném. Viz SOkA Louny, AM Louny, sign. IC/F49 contr. 9, fol. M 9.

21) SOkA Louny, AM Louny, sign. IC/F50, contr. 10., fol. B 8.

22) SOkA Louny, AM Louny, sign. IC/F50, contr. 10., fol. C 8.

23) K roku 1620 je totiž v šacuňku jako majitel uváděn Zikmund Kocourovský, což byl Strachotův syn. Šacuňk vypracovaný pro výpočet daně ohodnotil dům částkou 200 kop (berního základu, tato částka nemá přímou souvislost s tržní cenou), což řadilo čp. 57 sice do vyšší kategorie, avšak nikoliv do absolutní špičky (celkem bylo v Lounech 26 domů s berním základem 200 kop a vyšší, nejvyšší byla částka 400 kop). Viz SOkA Louny, AM Louny, sign. I E 2, šacuňk 1620, fol. 27v.

24) SOkA Louny, AM Louny, sign. IC/F48, contr. 8., fol. P 19; sign. IC/F51, contr. 11., fol. B 9, K 15.

Obr. 20: Louny, dům čp. 57, ubouraná horní část dymníkového tělesa, usazená na trámovém věnci, v podkroví východní části domu. Zaměření, kresby půdorysů a portálů provedli M. Prchal a K. Kroulíková, řez domem vynesl a nakreslil J. Pešta, kresbu stropního trámu a fotografie pořídil J. Škabrada.

Mimořádný vzrůst ceny domu (mezi roky 1583 a 1627 z 950 na 1500 kop) odráží věcné a jisté i dojemové zhodnocení domu po renesanční přestavbě, při které se objekt nemohl příliš změnit ve svém objemovém rozsahu. Stavebníkem, který zde naplnil své představy, musel být měšťan Strachota. Jeho smrtí pak započalo v domě dlouhodobé těžké období, které se odráží v propadu ceny domu při majetkových převodech v době po třicetileté válce, přičemž relativně nízké zhodnocení domu trvá v celém průběhu 18. století. Tato situace koresponduje i se stavebními dějinami objektu, v nichž jsou mladší, zejména barokní zásahy jen minimální, takže stavební podstatu domu tvoří až dodnes jeho středověká a renesanční výstavba.

DAS „DALIBORKA“ GENANNTHE HAUS KONSKR.-NR. 57 IN LOUNY

Das Haus Konskr.-Nr. 57 in Louny (Laun) zählt unter den erhaltenen spätmittelalterlichen Stadthäusern in Böhmen zu den bemerkenswertesten. Seine Bausubstanz wird von zwei Bauetappen bestimmt - von der spätgotischen, überwiegend aus der Zeit nach dem Brande 1517, und der aus der Spätrenaissance von der Wende des 16. und 17. Jahrhunderts. Für beide genannten Bauetappen ließen sich in Schriftquellen ihre Bauherren feststellen.

Das Haus existierte offenbar schon im Mittelalter auf dem jetzigen verhältnismäßig breiten Grundstück, wie seine Keller bezeugen - in die älteren Räume unter dem östlichen Hausteil führte ein abfallender Gang von dem im westlichen Hausteil situierten Eingang. Alle drei spätgotischen Portale bei diesem Gang sind zwar einfach, formal sind sie aber anspruchsvoll.

Der erhaltene Hauptwohnraum des Hauses mit gezimmerten Innenwänden zeichnet sich durch seine außergewöhnlichen Maßen (Grundriss 7,2 zu 7,5 m, Höhe 457 cm) aus. Er wurde ebenfalls in der spätgo-

tischen Bauphase, offenbar im Zusammenhang mit dem Stadtbrand 1517 errichtet, denn man dank der dendrochronologischen Datierung feststellte, daß das Bauholz 1515 gefallen worden war.

Im Rahmen des Umbaus im Spätrenaissancestil wurde im Erdgeschoß ein großer Empfangsraum mit einer Balkendecke errichtet, besonders im westlichen Hausteil verlief eine erhebliche Umgestaltung und die ganze Fassade wurde umgebaut. Der Charakter der Fassade ist ausgedrückt repräsentativ, mit dem Erkermotiv in der Mitte und einem Paar reich gegliederter, an süddeutsche Vorlagen anknüpfender Giebel. Im Rahmen dieses Umbaus wurde die ältere Stirnwand des großen gezimmerten Wohnraums abgerissen und mit einer typischen Innenraumarkade mit einer Halbsäule in der Mitte ersetzt. Der Umbau wurde wohl an der Schwelle des Dreißigjährigen Krieges abgeschlossen; ihm folgte eine langjährige Stagnation baulicher Aktivitäten. Für die späteren Zeiten sind offenbar keine bedeutenderen Eingriffe in den Bau belegt.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Fassade im Kontext der Nachbarhäuser Nr. 53-58 in der Straßenflucht gegen Mitte des 19. Jahrhunderts, Zeichnung von V. Morstadt (übernommen aus: B. Lůžek - J. Beran, Louny očima věků, Louny 1970).

Abb. 2: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Blick vom Marktplatz aus, historische Fotografie aus der Wende des 19. und 20. Jahrhunderts (SOKA [Staatliches Bezirksarchiv] Louny). Links dreigeschossiger westlicher Teil der Fassade mit dem Eingang, rechts vom Erker im Obergeschoß zwei große Fenster vom gezimmerten Wohnraum.

Abb. 3: Louny, Stadtkern, Ausschnitt der Stabilkatastralkarte (1843). Haus Konstr.-Nr. 57 bildet den östlichen Abschluß der nördlichen Marktplatzhäuserfront (Bauparzelle Nr. 52). Südlich davon ist die Rathausparzelle, in der Bebauung westlich vom Marktplatz die Stadtpfarrkirche des hl. Nikolaus.

Abb. 4: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Kellergrundriss. Rechts der östliche, offenbar überwiegend spätgotische Teil mit Renaissancegewölben, links der große spätere, aus dem Spätrenaissanceumbau stammende Keller. 1 - der einstige Kellerhals mit dem mäßig ostwärts abfallenden Gewölbe - ursprünglicher Eingang in die östlichen Kellerräume, mit einem großen „maurischen“ Portal am Anfang, 2 - Halsende mit Portalen in den nördlichen und südlichen Kellerraum (das Nördliche ist das kleinere „maurische“, das Südliche mit dem trapezförmigen Sturz), 3 - der gegenwärtige Eingangsknoten unter dem Gewölbe des Renaissancehalses, des einstigen Zugangs von den Erdgeschoßräumen, 4 - der westliche Renaissancekellerraum mit dem ursprünglichen Ansatz der Säulenstütze im großen Erdgeschoßraum und den neuzeitlichen Stützen der den Gang hinter dem Erdgeschoßeingang abtrennenden Wand.

Abb. 5: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Grundriss und sichtbare Partie der Ansichtsfäche des Eingangsportals in den einstigen Kellerhals. Deutliche Fugen am einstigen Stützpunkt zwischen dem Gewände und der ehemaligen Schwelle, die beim späteren Fußbodenabbau untermauert wurden. Die Fotografie zeigt die selbe Ansicht, im Vordergrund Oberteil eines spitzigen gotischen, offenbar während der Errichtung des westlichen Renaissancekellers sekundär eingebauten Portals.

Abb. 6: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Zeichnerische Dokumentation der Grundrisse und Ansichtsfächen beider spätgotischen Portale am Halsende in der östlichen Partie der Keller: A - das nördliche Portal mit dem „maurischen“ Profil und B - das südliche mit dem trapezförmig zusammengesetzten Oberteil (beide Portale sind besonders in unteren Partien beschädigt, mit unterschiedlich profilierten Auswechslungen), C - Die Fotografie zeigt den Blick von der Rückseite des nördlichen zur Ansichtsfäche des südlichen Portals.

Abb. 7: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Querschnitt durch das Haus mit der Ansicht südwärts, zur Marktplatzfassade (der ältere spätgotische Teil befindet sich links). 1 - der einstige Eingangshals in die Keller, 2 - Südportal am Halsende mit dem trapezförmigen Oberteil, 3 - der spätere Keller vom Spätrenaissanceumbau, 4 - der große gezimmerte Wohnraum mit der mit einem gekoppelten profilierten Balkenunterzug gestützten Balkendecke, 5 - Balkendecke des großen Raumes über dem größeren Teil von Erdgeschoß der westlichen Renaissancepartie des Hauses.

Abb. 8: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Eingang in den großen gezimmerten Wohnraum mit erhaltenen Teilen des ursprünglichen gotischen Holzportals - mit der breiten vertikalen Stütze und dem hohen Türsturz (die Fuge zwischen beiden Teilen verläuft hinter dem Oberteil des Feuerlöschgeräts).

Abb. 9: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Gesamtansicht des großen gezimmerten Wohnraums nordwärts, d. h. von den Fenstern hin zum Eingang. Rechts unten in der Ecke des Raumes stand ein Ofen, oben auf der Galerie befindet sich der Eingang in den Raum mit teilweise bemalter Balkendecke, mit erhaltenem Teil des Rauchfangs über der einstigen Küche. Die Galerie (Pawlatsche) verläuft entlang der Westwand in den Raum im zweiten Stockwerk im Erker weiter.

Abb. 10: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Der äußere Umriss der gekoppelten Balkenstütze unter den Deckenbalken des großen gezimmerten Wohnraums.

Abb. 11: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Detail der Südwestecke des großen Wohnraums - östliche gezimmerte Wand aus der spätgotischen Bauperiode im Kontakt mit der südlichen, in der Renaissance ausgemauerten Stirnwand (Kapitell vom Säulchenmotiv mit Ansatz der Fensterstirnengewölbung). In der Sonde waren die einstige Existenz der Zimmerung und Spuren nach ihrer Abschaffung deutlich.

Abb. 12: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Deckendetail mit Seitenblick auf die Profilierung und deren Auslauf bei der Westwand. In der Bildtiefe links die in der Renaissance übermauerte Stirnwand mit einer Blendarkade und einem Fenster, rechts Galerieabschluss mit dem Eingang in den Raum im zweiten Stockwerk im Erker.

Abb. 13: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Grundriss vom Erdgeschoß des ganzen Hauses mit dem Hinterhof und den bis zur Stadtmauer über dem steilen Abhang zur Eger greifenden Hofflügel. 1 - Raum mit einer unbekannten Balkendecke unter dem großen gezimmerten Wohnraum, 2 - der später

zweigeteilte Gang mit den Renaissance-Gratgewölben über dem alten Kellerhals, 3 - Raum einer, wahrscheinlich vom mittelalterlichen Hauskern stammenden und später gewölbten Kammer, 4 - Gewölbe des späteren Halses über den Kellerzugängen - dem südlichen aus dem Hause und dem gegenwärtigen vom Hof her, 5 und 6 - Säulen- und Halbsäulenstütze des Unterzugs unter der Balkendecke des einstigen großen Hallenraums aus dem Spätrenaissance-Umbau des westlichen Hausteiles.

Abb. 14: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Blick vom Hauseingang durch den vom großen Hallenraum im westlichen Teil des Erdgeschosses abgetrennten Gang. Links bei der Wand eine hohe Halbsäule, die einen sichtbaren Unterzugbalken unter der später mit einer verputzten Deckenuntersicht versehenen Balkendecke trägt. Im Durchblick oben auf der Galerie bossierte Renaissanceportale.

Abb. 15: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Ein Paar bossierte, auf der Galerie im hinteren Teil des großen Hallenraums angebrachte Portale vom Spätrenaissanceumbau des Hauses (auf dem Grundriss des 1. Stockwerks mit Nr. 5 bezeichnet). Das größere Portal im Vordergrund ist der Eingang in den Wohnraum im Vorderteil des Hofflügels, das kleinere führte in den Ofenwartungsraum.

Abb. 16: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Grundriss des ersten Stockwerks (wieder im ganzen Umfang, samt der Hofflügel). 1 - Eingang in den großen gezimmerten Wohnraum mit Resten des ursprünglichen Portals, 2 - gezimmelter Wohnraum mit Auszeichnung des Deckenbalkens und der Galerie an der Nord- und Westwand, 3 - neuzeitliche Aborte an der Stelle der einstigen Küche, 4 - Kammer in der Nähe der Treppe, in der das einzige zugängliche, ohne verputzte Deckenuntersicht gebliebene Rest der Balkendecke über dem großen Hallenraum im westlichen Erdgeschoßteil, 5 - Eingang in den vorderen Wohnraum im westlichen Hofflügel mit dem bossierten Portal, in dessen Nachbarschaft ein anderes, kleineres Portal in die einstige Heiz- und Ofenwartungskammer vorhanden ist.

Abb. 17: Louny, erhaltene Dokumentationsteile nach dem einstigen spätgotischen Rathaus auf dem Marktplatz - Grundrisse der überirdischen Geschosse und Ansicht der Westfassade, vom Marktplatz aus gesehen. Die dünnen Wände auf dem Grundriss des ersten Stockwerks verraten deutlich die Lokalisierung des großen gezimmerten (1517 errichteten) Raums in die nordwestliche Ecke des Gebäudes (Nr. 12). Der Raum scheint als in den großen Hallenraum (Nr. 7) eingeschoben zu sein, mit einem von einem kleinen Raum bei der freien Ecke im Flur gewarteten Ofen. Ähnlich gewartet wurde noch ein Ofen in dem vor den Umriss der nördlichen Umfassungswand hinausgeschobenen Raum (Nr. 11), während man die Öfen in Räumen der standarden dreiteiligen Anordnung bei der südlichen Umfassungslinie des Hausgrundrisses (Nrr. 8-10) von der geschlossenen Rauchfangküche wartete. Die Abwesenheit eines Teils der nördlichen gemauerten Obergeschoßwand bereits am gezimmerten Wohnraum ist eher nicht vor auszusetzen, sie mag wohl infolge der Unzugänglichkeit der Außenseite dieses, von der Überdachung über dem Westteil des nördlichen Zubaus verblendeten Wandteils entstanden sein. An der Marktplatzfassade kamen am gotischen Bau neben ein Paar paneelierte Giebel (wie z. B. in Tábor, Pírna usw.) auch drei große mit Quersstein gegliederte hohe viereckige Fenster zum Ausdruck; zwei von ihnen vom Wohnraum und das dritte (ungefähr unter der Kehle zwischen den Satteldächern) vom schmalen Flurrest. Die gegenwärtig verschollenen Originale der Grundrisse wurden 1970 nach der Dokumentation aus dem J. 1817 (SOKA [Staatliches Bezirksarchiv] Louny, AM Louny, Pläne, ohne Nr.) vermutlich im Zusammenhang mit der Vorbereitung der neuzeitlichen Publikation (B. Lůžek - J. Beran, Louny očima věků, Louny 1970) überzeichnet davon wurde auch eine; davon wurde auch eine Perspektivansicht reproduziert (ihr Original ist gegenwärtig auch verschollen).

Abb. 18: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Grundriss des 2. Stockwerks des Vorderteils des Hauses. 1 - der obere Teil des großen Wohnraums mit der in den Erkerraum führenden Galerie, 2 - Raumabschnitt des konischen Rauchfangs über der einstigen Küche, 3 - der vom Rauchfangkörper über der Küche teilweise geheizte Raum mit der zum Teil bemalten Balkendecke.

Abb. 19: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Raum mit der Balkendecke im 2. Stockwerk, in dessen Ecke ein Teil des Rauchfangkörpers über der einstigen Küche im östlichen Teil des 1. Stockwerks verläuft. Der als Heizeinrichtung wirkende Rauchfang war mit einer gemauerten Bank mit Pflasterziegeloberfläche versehen.

Abb. 20: Louny, Haus Konstr.-Nr. 57, Der auf einem Balkenkranz ruhende abgetragene Oberteil des Rauchfangkörpers im Dachraum des östlichen Hausteils.

Aufnahmen, Grundriß- und Portalzeichnungen M. Prchal, K. Kroulíková, Hausschnittentragung und -zeichnung J. Pešta, Deckenbalkenzeichnung und Fotos J. Škabrada.

(Übersetzung J. Noll)